

ANDREA WIEGMAN

DE TIJDGEEST ONTRAFELD

VAN SNAPSHOTS
NAAR TRENDS

uitgeverij **boom/nelissen**

Copyright: © Uitgeverij Boom Nelissen, Amsterdam &

Andrea Wiegman, 2014

Omslag: Bas Smidt, Den Haag

Binnenwerk: Andre Klijsen, Villa Y, Den Haag

Redactie: Eelke Warrink, Leiden

ISBN: 9789024403127

NUR: 740

1e druk: 2014

ALLE RECHTEN VOORBEHOUDEN

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische verveelvoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

www.boomnelissen.nl

'Dive into the Nebula'

— Laser 3.14

Herengracht, Amsterdam, 2013

Voorwoord

Mensen vragen me vaak: 'Zit jouw hoofd niet heel erg vol?', of: 'Wat doe je nu precies als trendwatcher?' 'Hoe kan het nu dat je geschiedenis hebt gestudeerd en je met de toekomst bezighoudt? De toekomst is toch niet te voorspellen?' Ik zal een hardnekkig misverstand over het trendwatchvak ontkrachten: de toekomst is niet te voorspellen. Daar gaat het ook niet om. Het gaat om 'voorstellen' in plaats van 'voorspellen'. Het doel van mijn werk is om relevante nieuwe kennis, inzichten, ideeën en inspiratie aan het licht te brengen, te duiden, zodat we de tijd waarin we zelf leven kunnen begrijpen om waardevolle, goede en mooie dingen te ontwikkelen voor de toekomst. Ik hoop dat dit boek een antwoord is op vele vragen over trends en de tijdgeest en hoe dat proces van trendwatching werkt. En dat het tegelijkertijd een beeld geeft over de wereld waarin we leven. Hoe gaan we deze eeuw organiseren?

Dit boek is een verzameling van verhalen, ideeën en inzichten, van kennis en inspiratie. Ik neem je mee langs allerlei uitingen van die tijdgeest. Die uitingen, die manifestaties noem ik *snapshots*: kleine gebeurtenissen, op het eerste gezicht onbelangrijke ontwikkelingen die je terloops tegenkomt. Pas als je er langer bij stilstaat of als je een soortgelijke snapshot later nog een keer tegenkomt, zie je het belang ervan in. Ik neem je mee langs deze snapshots die iets vertellen over de tijd waarin wij leven, over ver-

andering en vernieuwing, over trends. Ik plaats soortgelijke snapshots naast elkaar, zodat de beweging duidelijk wordt, de ontwikkeling in een bepaalde richting: dat is wat trends zijn. Je zal inzien hoe trends ontstaan, hoe ze groeien en hoe we de signalen ervan kunnen oppikken. Je zult zien dat als je diverse snapshots samenbrengt, je er ontwikkelingen uit kunt filteren die iets vertellen over de wereld van vandaag en morgen.

De wereld verandert. Dit boek laat andere benaderingen, nieuwe manieren en nieuwe verhoudingen zien om met de tijd mee te gaan, om te innoveren vanuit inzicht en visie, maar ook om gewoon eens anders naar de wereld te kijken, anders te denken en het vertrouwde los te laten. Trendwatching is een multidisciplinair vak en gaat iedereen aan. Er zijn zo veel verschillende disciplines en bronnen die de tijd kunnen duiden. Een trendwatcher pikt signalen van overal op: uit de economie, de natuurwetenschap, biologie, psychologie, sociologie, antropologie, mediawetenschappen en de neurowetenschappen, maar evengoed uit de letteren, geschiedenis of kunst. In dit vak moet je openstaan voor zo veel mogelijk verschillende bronnen, ook bronnen die minder voor de hand liggen en die op het eerste gezicht triviaal lijken. Niet alles wat voor de trendwatcher waardevol is staat in de spotlights, is te lezen op de voorpagina van de krant of zit op een A-locatie. In het trendonderzoek liggen de bronnen overal en nergens, soms voor je neus en soms ver weg. Het belangrijkste is dat je nieuwsgierig bent om deze bronnen te ontdekken. Goede trendonderzoekers kijken daarom overal, draaien hun hoofd om als een uil als ze ergens langslopen en slaan alles wat op hun netvlies komt op. Zowel de linker- als rechterhersen helft worden in dit proces ingezet: zowel intuïtie als ratio spelen een rol. Dit kun je trainen.

Om dieper in te gaan op die ontwikkelingen die ik zie, hanteer ik de methode van interviewen. Met mensen, met tijdgenoten. Ik vraag in die gesprekken door naar motivaties en beweegredenen of naar implicaties van bepaalde zaken: hoe denken mensen nu? Wat is het wereldbeeld van de huidige generaties? Wat zijn hun dromen, wensen en idealen?

Wat ik doe bestaat uit kijken, luisteren en voelen, veel mensen spreken, soms stilstaan bij iets opvallends, dan weer bij iets kleins en onopvallends. Ik weet soms niet eens waarom. Het kwartje kan pas later vallen, soms pas na een of twee jaar. Toch is dat moment waarop iets mij opviel, die snapshot, een signaal geweest waar ik iets mee doe. Als je alles samenvoegt, zie je een beweging ontstaan; dat is wat het vak van trendwatching behelst. Je verzamelt en rangschikt, zoomt in en uit, telkens opnieuw. Je ziet dan een groter geheel ontstaan, een ontwikkeling of patroon dat continu in beweging is.

Ik leg 'open' wat me opvalt en leg vervolgens verbanden. Ik neem daarvoor de ruimte en vrijheid, ook in dit boek. Het is een creatief proces, vanuit de kennis en wijsheden die ik om me heen verzamel. Dat is de manier waarop ik van snapshots naar trends ga, om zo de tijdgeest te ontrafelen. Op zoek naar de grotere verhalen die onze tijd kenmerkt, voor nu en voor de toekomst.

Dit boek gaat verder dan de klassieke dualistische kijk op de wereld, die zich bedient van tegenstellingen zoals oud en nieuw, zwart en wit, links en rechts, klein en groot, geschiedenis en toekomst enzovoort. In dit boek deel ik verschillende, vaak tegenstrijdige inzichten, visies en verhalen, zowel kleine als grote die wederzijds veel met elkaar te maken hebben, soms in elkaar verstrengeld zitten en daarmee afhankelijk van elkaar zijn.

Voordat ik de snapshots, de kleine en grotere verhalen induik, wil ik nog de mensen bedanken die bij de totstandkoming van dit

boek betrokken waren. John, Eline, Marloes en Sandra van Boom uitgevers en Boom Nelissen – dank voor jullie professionele aanpak en de prettige gesprekken. Natuurlijk ook alle mensen die ik geïnterviewd heb, met wie ik gewerkt heb, met wie ik samen de boeken van Second Sight heb gemaakt. En mijn oude leermeesters in de geschiedenis: Arthur B. Mitzman en Herman Beliën (die onlangs helaas te vroeg is overleden, maar die mij nog net voor zijn overlijden nog een paar rake wijsheden meegaf). Henriëtte Verburgh, ook een leermeester, die mij op jonge leeftijd de beste boekenlijst ‘ever’ gaf. Daarmee kon ik tien jaar vooruit. Maar natuurlijk ook mijn gezin, mijn man Dimitry en mijn kinderen, Roberto (9) en Jacob (4), want wat hebben zij de afgelopen vijf jaar tijdens dit ruime trendonderzoek vaak met elkaar moeten eten en het huishouden geklaard. Of ik zat zondagochtend vroeg weer met mijn neus in die computer. Jullie zijn geweldig! Tot slot wil ik mijn moeder bedanken die mijn ‘open geest’ altijd heeft gestimuleerd. Dank! Voor nu veel leesplezier en inspiratie toegewenst!

Andrea Wiegman
Amsterdam, 2014

Inhoud

Inleiding 15

Toekomst 16 | Terugblikken en vooruitkijken 17 |
Op het tweede gezicht 17 | Een complexe wereld 20 |
Compleet anders 21 | Kleine en grote verhalen samen-
brengen 22 | De snapshots 23 | Nieuwe mythes 25

KLEINE VERHALEN 27

November 2010, Blue Bottle Coffee 29

Aandacht voor het proces 29 | Slash/slash generation 31 |
Vintage 33 | Tastbare beleving 35 | Hotspots 38 |
Klein is mooi 39 | Boordevol verhalen 42 |
Aanstekelijk 43

Januari 2013, Smithstreet 120 – Het Wonderbread voorbij 45

Écht goed 46 | Brood wacht niet 48 |
Wonderbread 49 | De buurt 51 | Een nieuw
soort globalisering 52 | Meer is meer 54

Juli 2013, het huis van Isabel Marant 57

Je ne sais quoi-stijl 58 | Nieuwe luxe 59 | Ruw en niet
af 60 | Nonchalance als norm 62 | Homo Faber 63 |
Schuim 64 | Perfecte rommel 65 | Parijse straatjes 67 |
Steve Jobs en Yotam Ottolenghi 69

GROTE VERHALEN 71

20 maart 2011, sciencefiction = science + fiction 73

Signalen 74 | Jules Verne 77 | Vormgeven 80 |
Enorme ontdekkingen 81 | De ruimtelift 84 |
I, robot 86 | Ontzettend klein steeds groter 88 |
Positievere verhalen 88

Juni 2012, nieuwe expansie 91

Grenzen verleggen 92 | De battle 94 | Nieuws
van Mars 97 | Packing for Mars 99 | Vooruitgangs-
geloof 100 | Nieuwe ecosystemen 103 |
Maakbaarheid 105

Januari 2010, Avatar 107

MMORPG's 107 | Enter the world! 109 |
Opladen en bijtanken 112 | Making worlds 114
| Ruimtescheppingen 116 | De nieuwe (ideale)
samenleving 117 | Een andere context 119 |
Verbeelding 121 | Groots 122

SAMENBRENGEN 125

April 2012, blikwisselingen 127

Als jazz 127 | Nieuwe visies 131 | Verschillende
perspectieven 133 | Open 135 | Kruisbestuivingen 137 |
Het vlindereffect 137 | Lange termijn 140

Oktober 2008, op zoek naar een nieuwe balans 143

Kartonnen dozen 143 | De echte economie 145 |
 Letting Go! 147 | Nieuwe kleren van de keizer 148 |
 Out of control 150 | Sociale wezens 154 |
 Gamma's 155 | Een nieuw normaal 158

Oktober 2011, geschiedenis leeft 161

Vernieuwing als noodzaak 162 | Storytelling 163 |
 Ontwikkelen 166 | Fictie 168 | De renaissance 170 |
 Johan Huizinga 172 | Creatieven en critici 175 |
 Homo Universalis 177 | Historiserende rol 180

Conclusie

Een nieuwe realiteit, een waaier aan mogelijkheden 183 |
 Inzichten 185 | Nieuwe stijl 187 | Patronen 190

Inleiding

Er is de laatste tijd veel aan de hand in de wereld, ‘crisis’ noemen de media dit sinds 2008. In de jaren die volgden zijn we langzaam tot het inzicht gekomen dat de wereld zoals we die kenden niet meer terugkomt. Dingen gaan helemaal anders, en met de komst van nieuwe technologie ontstaan er nieuwe verhoudingen en nieuwe relaties. We leven op een breukvlak van twee eeuwen, zoals historicus Jan Romein de vorige eeuwwisseling ooit beschreef. In de tijd waarin wij leven, geven wij de wereld vorm voor onze kinderen en kleinkinderen, voor de toekomst. Hoe gaan wij deze eeuw vormgeven? Die eeuw die eigenlijk nog maar pas begonnen is.

Als historicus ben ik goed bekend met breukvlakken. Revoluties en nieuwe ideeën zijn altijd mijn lievelingsonderwerpen geweest: de overgang van middeleeuwen naar renaissance, de Franse en Industriële Revolutie enzovoort, met alle sociaal-maatschappelijke en culturele implicaties van dien. In zulke tijden ontstaan nieuwe wereldbeelden, die de maatschappij soms aanvankelijk ontwrichten, maar later hun pas weer terugvinden en dan voor meer voorspoed zorgen. Zo gaat verandering in zijn werk, en daar hoeven we helemaal niet bang voor te zijn. Op korte termijn brengt het spanningen en ontwrichting met zich mee, maar op lange termijn is het noodzakelijk; een maatschappij kan nu eenmaal niet statisch zijn en vaststaan. ‘The times they are

a-changin”, zong Bob Dylan in 1964, en in 1988 zei Eddie Murphy in de film *Coming to America*: ‘It is also tradition that times must and always do change, my friend.’ Kortom, verandering is van alle tijden.

Maar wat zijn de dromen, ideeën, wensen, ambities en idealen van de mensen van onze tijd? Waarom waarderen mensen sommige zaken nu anders dan hun ouders en grootouders vroeger? En, niet onbelangrijk: voor welke toekomst kiezen zij? En waarom?

TOEKOMSTEN

Ik geloof dat we niet langer van één toekomst kunnen spreken. Daar kom ik later in het boek nog uitgebreid op terug. Op het moment hebben we te maken met zeer veel verschillende culturen en visies, ontstaan vanuit verschillende werelddelen en gevoed door mensen met diverse achtergronden. Ik spreek daarom graag over verschillende toekomsten – mogelijke toekomsten, voor de hand liggende toekomsten en, steeds belangrijker: wenselijke toekomsten. Welke toekomst ambiëren we?

We hebben dus een heel palet aan mogelijkheden als het om de toekomst gaat, en we zullen keuzes moeten maken die passen bij de tijd waarin wij leven. Als zowel klein als groot, links als rechts en zowel oranje als zwart tot de mogelijkheden behoren, hoe stellen we die toekomst dan samen? Dat is de grote vraag. Waaraan willen wij als tijdgenoten werken, welke toekomsten accepteren we wel en welke niet? Welke keuzes maken we? Maar ook, geven we ruimte aan onze en andere idealen?

Kijken we naar *wenselijke* toekomsten, vanuit de kennis en wijsheid die we nu hebben, dan hebben we het dus niet over het voorspellen van die toekomst. Trendonderzoek gaat ook niet om voorspellen of om gelijk krijgen. Het gaat om het herkennen en verkennen van mogelijkheden voor morgen vanuit de wereld van

vandaag. Althans, voor mij. De wereld van vandaag is anders dan de wereld van gisteren, dus hoe zou hij morgen zijn? Dat noem ik *voorstellen*.

TERUGBLIKKEN EN VOORUITKIJKEN

Als we nu kijken naar de wereld waarin wij leven, wat zien we dan? En hoe kunnen we die wereld waarin links en rechts, groot en klein zich beide zo sterk ontplooien dan verklaren en grijpen? Het is al zo ingewikkeld om een juist beeld van het verleden te krijgen, hoe moet dat dan als we er middenin zitten, de bronnen nog niet compleet zijn en we zelfs niet alle variabelen kunnen kennen? Welke betekenis kunnen we geven aan de dingen die we om ons heen zien opduiken, met de kennis die we nu wel hebben? Hoe duiden we ontwikkelingen?

Daar zit de crux. Sommige historici vinden dat je je als historicus niet met vandaag moet bezighouden, en al helemaal niet met morgen, omdat we niet alles kunnen overzien. Dat is wel zo, maar in de trendwatching gaat het niet om wat we niet zien, het gaat om wat we *wel* zien. Wat kunnen we doen met wat we *wel* zien? Hoe zouden we het faillissement van Kodak, Oad Reizen en Polare eerder hebben kunnen zien aankomen? Of hoe hadden we het de directeuren en decision makers kunnen vertellen? Welke signalen hadden zij ook kunnen oppikken? In zekere zin is deze manier van trendonderzoek de studie van de geschiedenis op z'n kop: het gaat om terugblikken en vooruitkijken.

OP HET TWEEDE GEZICHT

Het beeld dat we opdoen aan de hand van snapshots is geen compleet beeld. Het zijn kleine momentopnamen van iets wat op meerdere plekken opduikt en waarvan we slechts een klein

puntje of laagje zien. Zelfs als je erbij staat, zie je niet hoe veelzijdig en diepgaand zo'n snapshot kan zijn. Er is ruimte voor toevaligheid, voor gevoel, voor intuïtie en voor denken. De kennis die je door observatie opdoet, is niet louter cognitief of rationeel te verklaren. Je kunt op het moment zelf niet precies zeggen waarom je een snapshot van het een maakt en niet van iets anders. Dat is een subjectieve keuze, afhankelijk van dat moment. Het raakt je op de een of andere manier. Pas als je er later op terugblijkt, de snapshot onder woorden brengt of aan anderen vertelt, ontstaat een inzicht of visie. Soms valt het kwartje pas jaren later. Bij dit proces speelt zowel de cognitieve als de emotionele kant van ons brein mee, onze linker- en rechterhersenhelft.

Op het tweede gezicht blijkt de snapshot vaak nog veel interessanter dan op het eerste gezicht. Dat tweede gezicht, het *second sight*, bereik je door er nog een keer naar te kijken, er over te praten, op te kauwen en het op die manier te plaatsen, te analyseren en er nog eens met andere ogen naar te kijken. Achteraf ontdek je altijd dat er nog meer verbanden en verbindingslijnen waren dan je van tevoren had gedacht of kon bedenken. Er kan ook sprake zijn van serendipiteit. Dat betekent dat je iets onverwachts en bruikbaar vindt terwijl je op zoek bent naar iets totaal anders. Dingen komen nu eenmaal, soms toevallig, samen. Ze blijken te kloppen. Altijd weer.

Wat zien we dan nu in de tijd waarin we leven? Ergens lijkt het of we een oude wereld achter ons laten en nieuwe elementen en technologieën ons tot nieuwe supermensen maakt. Maar tegelijkertijd zien we kleinschaligheid oppoppen en de *back to basics*-beweging groter worden. Er is evenveel vertrouwen als wantrouwen in die nieuwe wereld en je ziet evenveel mensen die de buurt en geschiedenis opnieuw ontdekken als mensen die juist hard vooruit willen, het universum er graag als leefwereld bij willen betrekken en het vooruitgangsideaal nastreven. Waar brengen

deze twee compleet verschillende ontwikkelingen ons? Stop de tijd of hard vooruit?

Voor een meer wetenschappelijk juist antwoord sluit ik me aan bij de historici. Die zeggen dat we dat pas achteraf kunnen weten en de toekomst niet te voorspellen is. 'Er is in theorie geen verschil tussen theorie en werkelijkheid, maar in de werkelijkheid is dat er wel', zoals de Amerikaanse honkbalcoach Yogi Berra eens zei. Dat is een ontnuchterend en niet bepaald geruststellend antwoord. Maar om nu toch een beter beeld van het heden te krijgen en daardoor met de neus in de juiste richting te gaan staan zodat er minder energie en kapitaal verloren gaat, schuil ik me even graag onder de trendwatchers, *forecasters* en futuristen. Die gaan op zoek naar de signalen, de onderhuidse ontwikkelingen, dromen, wensen, ambities en idealen van onze tijd die nu al wel zichtbaar zijn en proberen zich zo de toekomst voor te stellen: wat kunnen we wel zien aankomen?

Enerzijds kunnen we steeds nauwkeuriger onderzoek doen naar morgen en overmorgen. Met nieuwe technieken en doorbraken in neurowetenschap kunnen we steeds beter processen in het menselijk brein volgen. Zo weten we meer over mensen dan ooit. De Universiteit van Cambridge publiceerde onlangs een onderzoek waaruit bleek dat computers aan de hand van *likes* op Facebook iets kunnen vertellen over onze toekomst, relaties en voorkeuren: via ingewikkelde formules en algoritmen kunnen ze voorspellen op welke politieke partij we gaan stemmen en welke aankopen we zullen gaan doen.¹

Dit is het terrein van de technologie, van *big data*, zoals dat ook wordt genoemd; dit terrein staat momenteel in de volle belang-

1 'Facebook "likes" predict personality',
www.bbc.co.uk/news/technology-21699305 en
www.pnas.org/content/early/2013/03/06/1218772110.full.pdf+html.

stelling van bedrijven. Aangezien er ook leemtes ontstaan, is er ook interesse in de meer menselijke vorm van onderzoek, waar natuurlijke eigenschappen zoals intuïtie ook thuishoren. Wij kunnen als mensen op meerdere manieren aanvoelen wat de wensen, ideeën, dromen en idealen van onze tijdgenoten zijn. Daar hebben we technieken en sensoren voor ontwikkeld die we bijna niet meer gebruiken. Zo zie je verhalen en storytelling als techniek weer opkomen. We maken subjectieve verhalen en delen die. Tijdens dit proces komt er interessante informatie naar boven en komen nieuwe inzichten op. Er is een verschil tussen data en inzicht. In dit boek ga ik dieper in op die wereld van en-en in plaats van of-of.

EEN COMPLEXE WERELD

We leven in een wereld vol schijnbare tegenstellingen, maar in werkelijkheid zijn alle zaken gemengd. De wereld waarin wij leven is niet zo makkelijk te duiden, te snappen of te verklaren; veel factoren of variabelen waarbinnen onze wereld is ontstaan en ontwikkeld, zijn te complex om in een paar zinnen te vatten. Deze variabelen zijn vaak ook nog onbekend, of – zoals het woord al zegt – variabel. Deze wereld is knap ingewikkeld geworden. We kunnen daarom niet zomaar zeggen: ‘Klein is het nieuwe groot’, of: ‘Oranje is het nieuwe zwart.’ Dat kan alleen in de marketing, om met een opvallende slogan het oog van de voorbijganger te trekken. Maar deze manier is te kort door de bocht om de toekomst en de tijdgeest van nu te duiden.

Als we dieper willen ingaan op de kansen die in de toekomst liggen, zouden we langer moeten stilstaan bij de betekenissen van ‘klein’ en ‘groot’, ‘oranje’ en ‘zwart’. Wat houden deze begrippen en dus deze trends in? Wat betekenden ze gisteren, wat vandaag en wat morgen? Als je dat eenmaal goed op een rij hebt en de kern

ervan begrijpt, dan begrijp je ook dat de werkelijkheid weliswaar complexer is, maar dat je er wel iets mee kunt. ‘Klein’ is klein, ‘groot’ is groot, maar er zijn zo veel tinten oranje en er zijn er ongetwijfeld nog meer in de maak. Elke tijd voegt er andere waarden aan toe. Als je die kent en hun invloeden begrijpt, ben je een stapje verder.

De werkelijkheid van nu is echter dat we met zo veel managers en zo veel experts er toch een grote chaos van hebben gemaakt. Juist door zoveel focus hebben we veel bereikt en er tegelijk een zootje van gemaakt. Oude structuren zijn broos geworden en de toekomst is ‘open’. Deze tijd is ‘hyperdynamisch’ te noemen, omdat er zo veel mogelijk is; op allerlei fronten gebeurt en verandert er van alles. Op allerlei gebieden zien we nieuwe inzichten opduiken: technologie, economie, ecologie, politiek, cultuur.

COMPLEET ANDERS

De moderne consumptiemaatschappij bracht ons auto’s, televisies, koelkasten, wasmachines, banken, horloges, boeken, espressoautomaten en Wonderbread – het Amerikaanse brood waar ik in snapshot 2 op terugkom. We vragen ons nu aan de ene kant af of we ook met minder kunnen leven en of al die spullen ons wel zo gelukkig hebben gemaakt. Aan de andere kant kunnen we niet ontkennen dat we langer leven, meer van de wereld zien en steeds meer weten. Er komt een overvloed aan nieuwe mogelijkheden op ons af, die de productiewijzen weleens zodanig zouden kunnen veranderen dat we onbeperkt kunnen consumeren. Dat we misschien helemaal geen brood meer nodig hebben en dat ons afval een nieuwe grondstof zou kunnen worden, waardoor we op een hele andere manier gaan kijken naar het proces van productie en consumptie. De wereld die in de maak is, zou weleens compleet anders kunnen zijn dan de wereld van gisteren.

Denk aan alle innovatie: er blijkt steeds meer te kunnen. Leven op Mars of een groene Sahara liggen binnen de mogelijkheden. We hebben onze leefwereld in een korte tijd enorm kunnen vergroten, maar hoeveel stappen verder zijn we gekomen? Als ik hierover nadenk, moet ik soms denken aan Alice in Wonderland, die alsmat rondjes in de tuin rende en op het einde weer bij dezelfde poort stond. Wel had ze duizelingwekkend veel inspiratie opgedaan. Of denk aan de isometrische illusies waarin hol bol lijkt en andersom, die we kennen van de tekeningen van Escher. Snapshots, metaforen en verhalen passen bij een bepaalde tijd en de manier waarop mensen die tijd interpreteren.

KLEINE EN GROTE VERHALEN SAMENBRENGEN

In deel 1 van dit boek laat ik snapshots zien die gaan over de hang naar kleinschaligheid. Stop de tijd. Mensen willen 'terug naar de basis' en verlangen naar menselijkheid, naar *slow living*, authenticiteit en meer aandacht voor de buurt. De geschiedenis gebruiken zij daarbij als inspiratie. Ze hebben liever kwaliteit dan kwantiteit: liever een paar goede echte vrienden dan massa's virtuele vrienden op Facebook. Aandacht voor elkaar en voor de omgeving en tijd zijn de bijbehorende nieuwe waarden. Deze trend groeit gestaag door.

Deel 2 gaat over grote ambities en de wens van sommigen om onze leefwereld nog verder uit te breiden. Het gaat over grenzeloze ambities, zoals de expansie van de mensheid naar andere planeten, wat technologie ons verder nog kan bieden en hoe we tegelijkertijd in meerdere werelden kunnen leven. Deze mensen willen hard vooruit dankzij de nieuwste technologie en zien enorme kansen in het verschiet. Snel, sneller, snelst. Sciencefictionverhalen over de toekomst en mogelijkheden in de toekomst fungeren hier als motivatiebron.

Nu we beide ontwikkelingen, de hang naar groot en klein, tegelijkertijd zien ontstaan, komen we voor nieuwe uitdagingen en nieuwe vragen te staan. Hoe gaan we die toekomst vormgeven met de kennis die we nu hebben en die we van dag tot dag ontwikkelen? Hoe gaan we in deze eeuw verbindingen leggen? Hoe gaan verschillende disciplines samenwerken om die werkelijkheid van schijnbaar tegenstrijdige belangen als klein én groot samen te brengen of vreedzaam naast elkaar te laten bestaan? Vanuit welke inzichten, disciplines en constructies zullen we de komende jaren bouwen? Wat zijn de nieuwe gedachten over die nieuwe wereld die in de maak is? Daarover vertel ik meer in deel 3, over samenbrengen.

De ene keer bekijken we de dingen van heel dichtbij – met een microscoop kijken we naar de kleinste dingen en de kleinste veranderingen – en dan weer maken we grote stappen en bekijken we ze van verder weg, om die dingen in een groter geheel te plaatsen. De ene keer duiken we er diep in, met ons hele gevoel, dan zoomen we weer uit en bekijken we hetzelfde vanuit een compleet ander gezichtspunt. We vertrekken vanuit die gedachte, dat ‘de enige echte ontdekkingsreis niet gaat om het vinden van nieuwe landen, maar in het krijgen van nieuwe ogen’, zoals Marcel Proust het verwoordde in zijn romancyclus *A la recherche du temps perdu*. Op die reis sla je beelden op die op je netvlies komen – snapshots.

DE SNAPSHOTS

Alle snapshots die ik in dit boek deel – of het nu gaat om koffie, een nieuwe haarkleur, een Amerikaanse architect die besluit om Franse bakker te worden, het herontdekken van sciencefiction-verhalen of de uitvinding van een tweede leven online – passen in de huidige tijdgeest. Het zijn typische voorbeelden en verhalen van onze tijd.

Dit boek gaat over de dromen, wensen, idealen en ideeën van mensen die nu leven. Mensen die nadenken over hun leven en dat van hun kinderen en kleinkinderen. Het zijn stuk voor stuk voorbeelden en inzichten die ook andere mensen inspireren om hun droom na te jagen.

Het verhaal over koffie had ook over spijkerbroeken kunnen gaan, het verhaal van de haarkleur ook over jassen, het verhaal van de bakker ook over de uitgeefwereld en het verhaal van de sciencefictionverhalen over een nieuwe fabriek. Al deze snapshots zijn slechts voorbeelden; ze zijn inwisselbaar. Het gaat om de motivaties, de nieuwe manieren van denken en handelen en de andere bril waarmee mensen naar de wereld kijken. Wat willen we anders dan gisteren en waarom?

Ik ga in deze snapshots op zoek naar de beweegredenen van deze mensen om dingen anders te doen dan ze waren. Waarom vernieuwen ze? Wat kon beter of anders en waarom? Dit boek draait dus eigenlijk om de vernieuwers en hun uitvindingen, collecties, bevindingen of ideeën. Deze mensen zijn soms vernieuwers zonder dat ze het zelf doorhebben. Ze werken zowel aan grote verhalen als aan kleine verhalen, maar vaak zijn het motivators of inspirators voor anderen. Deze vernieuwers zoeken het dichtbij en ver weg, en gebruiken de geschiedenis of juist hun idee over de toekomst om hun eigen tijd vorm te geven.

Ik laat hier slechts een selectie zien uit de snapshots die ik de afgelopen jaren heb verzameld, die mij een bepaald inzicht hebben gegeven en die voor mij de wortel van een verandering vertegenwoordigen. Ze passen binnen de trend 'kleinschaligheid' of binnen de trend 'schaalvergroting', binnen de trend 'terug naar de basis' of de trend 'hard vooruit'. Soms vertegenwoordigen ze meerdere trends. Ze hebben gemeen dat ze allemaal passen binnen de trends van deze tijd.

Er zijn natuurlijk veel meer voorbeelden van deze trends die het tijdsbeeld bepalen. Ik hoorde laatst een meteoroloog zeggen: 'Er zijn veel tyfoons nodig om, met het juiste statistische gereedschap, eventuele trends te kunnen lospeuteren, om iets over het klimaat te zeggen.' Zo werkt het bij trendonderzoek doorgaans ook: één zwaluw maakt nog geen zomer. Als meerdere verhalen onder dezelfde noemer vallen, kunnen we een trend, een tendens of een ontwikkeling ontwaren, soms in een vroeg stadium en soms pas in een later stadium. Ik heb ervoor gekozen om hier de snapshots te delen die mij iets vertelden over de wortel van een bepaalde verandering, de motivatie voor opkomende stijlen, gedachtes of bedrijven. Een bedrijf als Facebook valt niet zomaar uit de lucht en de teloorgang van een bedrijf als Kodak gaat ook niet van de ene op de andere dag. Als je goed kijkt, zijn er signalen die zulke bewegingen aangeven, en daar kun je iets mee doen.

NIEUWE MYTHES

Dit boek heet *De tijdgeest ontrafeld*. Het gaat over het 'ontrafelen' van een grotere ontwikkeling, dat betekent dat je een verhaal of idee van laagjes ontdoet. Die laagjes pel ik er dus stuk voor stuk af, en ze leiden op hun beurt tot nieuwe verhalen en inspiraties. Dit boek gaat daarom over nieuwe mythes die op oude zijn gebaseerd. Ik ga op zoek naar de karakters, de nieuwe helden, de dieperliggende beweegredenen en motivaties, over processen en reizen die deze vernieuwers – ontwerpers, ondernemers, wetenschappers of kunstenaars – hebben ondernomen. Het kan zijn dat deze vernieuwers zelf niet op zoek zijn naar een achterliggend verhaal, maar onbewust vernieuwen door gewoon te doen wat ze willen doen of wat ze vinden dat ze moeten doen. Zo werkt vernieuwing: ze hangt in de lucht, en vaak onbewust wordt ze opgepikt en worden er nieuwe ideeën, producten of diensten ontwikkeld. Er

ontstaat een geheel nieuwe wereld, met eigen verhalen en verklaringen. Een nieuwe tijdgeest is geboren.

De snapshots komen van over de hele wereld. Ze zijn in principe universeel; ze zijn maar beperkt plaats- en tijdsgebonden. Ze vertegenwoordigen een periode van minimaal tien jaar en zijn over de hele wereld toepasbaar. Timing en plaatsing is hier belangrijker dan de vaste begrippen tijd en plaats. Trendwatching is een dynamisch onderzoek, zonder begin of einde. Alles is continu aan verandering onderhevig, maar gelukkig gaat de verandering niet zo snel dat we haar niet kunnen bijhouden.

In *De tijdgeest ontrafeld* gaan we van snapshots naar trends en daaraan voorbij. Wat zeggen de dromen en wensen, ideeën en idealen van mensen die ik hier beschrijf over morgen en overmorgen? Die snapshots samen maken de trends, de trends tezamen vertellen ons meer over de tijd waarin we leven – over hoe mensen die nu leven denken en handelen. Over hun kenmerkende motivaties. Dat is tijdgeest; het gaat over cultuur, over sociaal-maatschappelijke uitdagingen, over innovatie en technologie, ook over politiek en organisatie. We duiken eerst diep die voorbeelden in, we kijken terug en vooruit. De oudste snapshot in dit boek dateert uit het jaar 2008, het jaar dat met de val van Lehman Brothers voor een groter publiek de nieuwe werkelijkheid aan het daglicht kwam – al was deze in werkelijkheid natuurlijk al veel langer op gang. En we beginnen met kwaliteitskoffie ...